

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.5>

УДК 364:336.14(477)

О. В. Кнейслер,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9898-7031>

Н. Я. Спасьів,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0797-7220>

ПРАГМАТИЗМ ФІНАНСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

O. Kneysler,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University, Ternopil

N. Spasiv,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University, Ternopil

PRAGMATISM OF FINANCING THE SOCIAL PROTECTION MECHANISM OF THE POPULATION IN UKRAINE

У статті здійснено оцінку механізму соціального захисту населення України, який функціонує за безпрецедентних масштабних соціально-економічних, демографічних та воєнних викликів, що суттєво ускладнює реалізацію його ключових функцій – забезпечення соціальних гарантій, підтримка вразливих верств населення та зниження рівня бідності. Обґрунтовано, що в умовах війни саме соціальний захист є одним із пріоритетних напрямів державного фінансування, незважаючи на загострення проблеми фінансової спроможності бюджетів різних рівнів, структурних диспропорцій у національній економіці та нераціонального використання публічних ресурсів.

У контексті дослідження проведено оцінювання тенденцій фінансування механізму соціального захисту населення України, здійснено аналіз реалій фінансового забезпечення соціальної сфери у 2020-2024 рр. та обґрунтовано напрями підвищення ефективності використання соціальних видатків в умовах воєнних ризиків і загроз.

Також акцентовано увагу на динаміці видатків на соціальних захист і соціальне забезпечення Зведеного та Державного бюджетів, виокремлено причини і наслідки такої динаміки, оцінено їхню структуру, виявлено основні фінансові та інституційні дисбаланси механізму соціального захисту населення в Україні.

Обґрунтовано напрями підвищення ефективності фінансування механізму соціального захисту населення, в основі яких цифровізація, прозорість й інституційна узгодженість, що дасть змогу сформувати прозору й оптимальну соціальну політику держави, враховуючи реалії сьогодення.

The mechanism of social protection of the population of Ukraine has faced unprecedented large-scale socio-economic, demographic, and wartime challenges, which have significantly complicated the implementation of its key functions – ensuring social guarantees, supporting vulnerable population groups, and reducing poverty. Consequently, under wartime conditions, social protection has become one of the priority areas of public expenditure amid the aggravation of

fiscal capacity constraints, structural imbalances of the national economy, and inefficient use of public resources.

The article assesses current trends in the financing of social protection in Ukraine, analyzes the realities of financial support for the social sector during 2020-2024, and substantiates directions for improving the efficiency of social expenditure under conditions of wartime risks and threats. Particular attention is paid to the dynamics of expenditures on social protection and social security within the framework of the Consolidated and State Budgets of Ukraine.

The study examines the dynamics and structure of social expenditures, identifies the causes and consequences of these changes, and reveals the main financial and institutional imbalances of the social protection system, including insufficient targeting of assistance and fragmentation of social programs. It is substantiated that a pragmatic approach to financing social protection should be based on expenditure effectiveness, digitalization, enhanced transparency, and institutional coherence of social policy.

In addition, the article analyzes the structure of financing of major social protection programs and key systemic imbalances, such as the low level of benefit targeting, fragmentation of social support measures, and the high dependence of the social sphere on external financing. It is argued that a pragmatic approach to financing social protection requires a shift from focusing solely on expenditure volumes toward social outcomes, efficiency of resource use, digital transformation of processes, strengthening institutional coordination, and the implementation of mechanisms for evaluating social impact.

Ключові слова: *соціальний захист; соціальне забезпечення; видатки бюджету; соціальні ризики; соціальна політика; соціальні видатки; соціальні стандарти; соціальні гарантії; соціальні послуги; соціальне страхування; соціальна безпека.*

Keywords: *social protection; social security; budget expenditures; social risks; social policy; social expenditures; social standards; social guarantees; social services; social insurance; social security.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Впродовж 2020-2024 рр. механізм соціального захисту населення України функціонує в умовах безпрецедентних соціально-економічних, демографічних і воєнних трансформацій, зумовлених низкою чинників, серед яких пандемія COVID-19, повномасштабна війна, еміграція населення та внутрішні міграційні процеси, скорочення економічної активності, енергетична криза та суттєвий дефіцит фінансових ресурсів держави. Сукупний вплив зазначених факторів посилив соціальні ризики, зумовив різке зростання кількості отримувачів соціальних послуг і допомог, ускладнивши реалізацію ключових функцій соціального захисту в частині забезпечення базових соціальних гарантій, подолання бідності, підтримки внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, родин Героїв, багатодітних сімей та інших соціально вразливих груп населення.

Незважаючи на такі негативні тенденції, державна політика у сфері соціального захисту і соціального забезпечення протидіяла сучасним викликам і загрозам – відбувалося безпрецедентне нарощування частки соціальних видатків у структурі державного бюджету із стабільним збереженням їх пріоритетного значення. Це відбувалося на тлі різкого скорочення податкових надходжень, зростання дефіциту бюджету, критичної залежності від зовнішньої фінансової допомоги та беззаперечної необхідності своєчасного фінансування сектору безпеки і оборони, що суттєво обмежувало і без того недостатні можливості держави у повноцінному фінансовому забезпеченні соціальної сфери. Як наслідок – загострилися проблеми досягнення балансу між соціальною справедливістю та фінансовою спроможністю держави, що актуалізувало перехід від екстенсивного нарощування соціальних видатків до їх раціонального, економічно обґрунтованого використання.

Відповідно, у зазначеному контексті, дослідження тенденцій фінансування механізму соціального захисту в Україні за таких умов є надзвичайно актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору,

оскільки дозволяє оцінити ефективність використання бюджетних ресурсів, виявити ключові дисбаланси фінансового забезпечення соціальної сфери та обґрунтувати напрями її модернізації за врахування обмежених фінансових можливостей держави та стратегічних завдань соціально-економічного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання фінансування соціального захисту населення є об'єктом ґрунтовних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, у працях яких сформовано комплексну теоретико-методологічну базу сучасної соціальної політики та проведено оцінювання практичних аспектів її реалізації. У межах цих досліджень такі зарубіжні науковці як Ф. Бастіа, А. Вагнер, Л. Ерхард, Г. Еспін-Андерсен розглядають соціальний захист як багатовимірне соціально-економічне явище, що поєднує правові, інституційні, фінансові й організаційні механізми та базується на ефективному управлінні соціальними видатками і соціальними ризиками.

Так, у своїх працях Ф. Бастіа зазначає, що ефективний соціальний захист можливий за мінімізації державного втручання та звуження соціальних зобов'язань держави. Водночас, А. Вагнер доводить, що еволюція індустріального суспільства закономірно супроводжується підвищенням витрат на реалізацію соціальних функцій держави, чим обґрунтовує концепцію «закону зростання державних видатків». Л. Ерхард забезпечення базових соціальних стандартів і гідного рівня життя населення бачить за симбіозу соціальної орієнтації політики держави із її економічною ефективністю. Г. Еспін-Андерсен досліджує основи формування та тенденції функціонування соціальної держави як особливого феномену.

Українські науковці – Е. Лібанова, В. Геець, О. Амоша, І. Гнибіденко також сформували потужну основу для розроблення прагматичних підходів щодо удосконалення фінансування соціального захисту населення. Так, В. Геець, розглядає соціальний захист у контексті макроекономічної стабільності, наголошуючи на необхідності узгодження соціальних видатків

із економічними можливостями держави та формуванні соціально орієнтованої моделі розвитку економіки. О. Амоша обґрунтовує значення соціального захисту як чинника зниження соціальної напруги та підтримки трудового потенціалу. Е. Лібанова зосереджує наукові дослідження на проблемах бідності, соціальної нерівності, демографічних процесів і людського розвитку, визначаючи соціальний захист ключовим інструментом підвищення якості життя населення. І. Гнибіденко аналізує державне регулювання соціальної сфери, розвиток системи соціальних стандартів і гарантій, а також розглядає механізми соціального діалогу у формуванні соціальної політики.

Водночас, незважаючи на те, що праці перелічених авторів сформували наукові підвалини для оцінювання практичних аспектів функціонування механізму соціального захисту населення, охоплюючи інституційні, правові, фінансові та соціально-економічні його аспекти, реалії сьогодення актуалізують необхідність подальших наукових розробок у цій царині та вимагають глибокого аналізу тенденцій фінансування соціального захисту населення, особливо з урахуванням військових ризиків.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на вагомий науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених у царині практичних аспектів реалізації механізму соціального захисту населення, значне коло питань залишається недостатньо дослідженим та потребує обґрунтування. Зокрема, недостатньо розробленими є методики оцінювання впливу зростання соціальних видатків і розширення переліку соціальних програм на нарощування доходів малозабезпечених верств населення, їхню соціальну адаптацію, зниження бідності та підвищення рівня життя населення. Проте, функціонує чіткий контроль за освоєнням бюджетних коштів, а досягнення соціальних результатів є проміжним етапом у контексті оцінки ефективності фінансування соціального захисту населення.

Також проблематика фінансової спроможності соціального захисту в умовах дефіциту ресурсів бюджету, зростання боргового навантаження та залежності від зовнішнього фінансування залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, бракує досліджень щодо дотримання паритету між обсягами соціальних видатків та фіскальними інтересами держави без втрати її соціальної функції. Недостатньо розробленими є питання координації між органами державної влади, місцевого самоврядування, фондами соціального страхування та міжнародними донорами у процесі фінансування соціального захисту населення в Україні.

Таким чином, виокремлені аспекти свідчать, що існує об'єктивна необхідність у поглибленому дослідженні тенденції фінансування механізму соціального захисту населення в умовах викликів, спричинених війною.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є оцінювання реалій фінансування механізму соціального захисту населення в Україні, аналіз основних тенденцій та структурних змін упродовж 2020–2024 рр., а також обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання соціальних видатків в умовах сучасних викликів і загроз.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні виклики актуалізують необхідність перегляду ролі соціального захисту як механізму не лише матеріальної, моральної і фінансової підтримки населення, а й соціально-економічної стабілізації держави. Фінансування соціальної сфери має трансформуватися з механізму пасивного перерозподілу ресурсів у стратегічний механізм формування належних умов життєзабезпечення населення, стимулювання зайнятості та інтеграції вразливих груп населення у економічні процеси післявоєнного відновлення країни.

В контексті дослідження розглянемо складові фінансового механізму соціального захисту та методи фінансового забезпечення, які реалізуються за

допомогою таких його форм як соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна допомога (рис. 1).

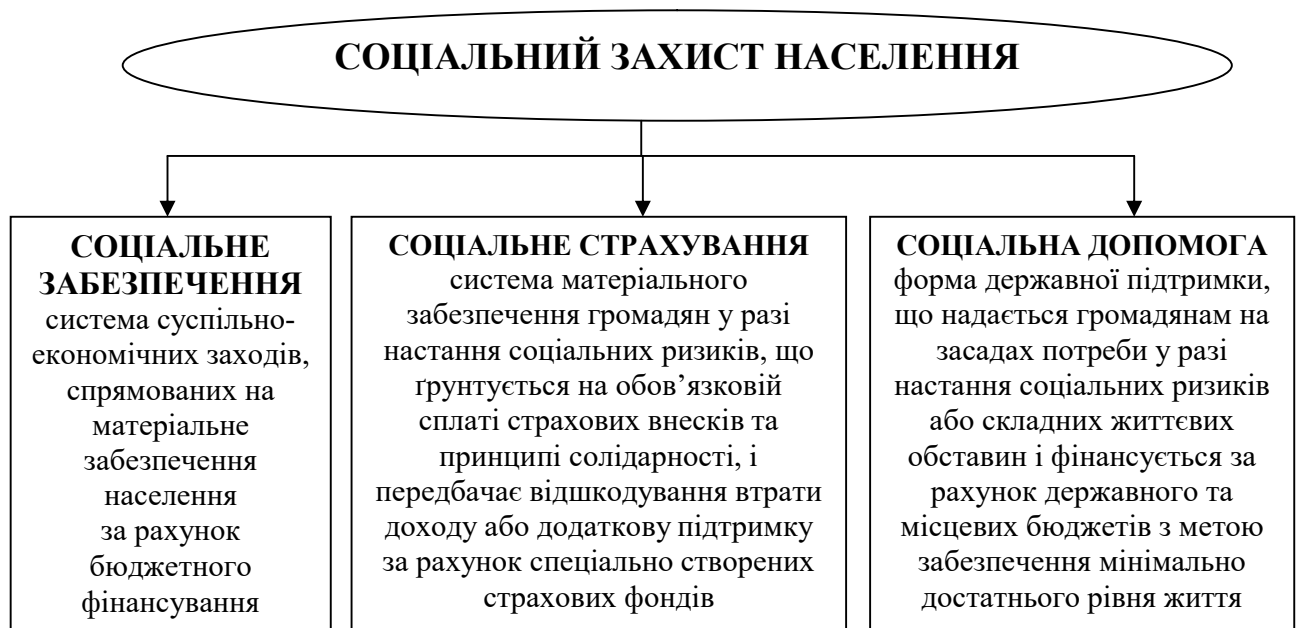

Рис. 1. Форми соціального захисту населення*

**побудовано авторами*

Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні охоплює низку джерел, поєднуючи державні, страхові, муніципальні, приватні та міжнародні ресурси. Центральне місце у формуванні фінансової бази соціального захисту належить коштам Державного бюджету України, за рахунок якого фінансується значна частина соціальних трансфертів, у тому числі пенсії, соціальні допомоги, субсидії, програми підтримки вразливих категорій населення та утримання інституцій соціальної інфраструктури. У період воєнного стану роль державного бюджету особливо зростає, оскільки він виступає основним стабілізатором соціальних гарантій у ситуації різкого збільшення потреб населення в соціальній підтримці.

Важливою складовою фінансового забезпечення соціального захисту є кошти місцевих бюджетів, які відповідають за розвиток системи соціальних послуг, утримання соціальних закладів комунальної форми власності, реалізацію програм підтримки на рівні територіальних громад та здійснення адресних доплат окремим категоріям громадян. Саме на місцевому рівні

зосереджено значну частину відповідальності за надання соціальних послуг, зокрема соціального догляду, реабілітації, підтримки сімей з дітьми, одиноких літніх людей, внутрішньо переміщених осіб та інших груп, що зазнали впливу соціальних ризиків.

Одним із ключових джерел фінансових ресурсів виступають фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджет яких формують за рахунок сплати єдиного соціального внеску. Саме страхові фонди виконують функцію фінансування страхових виплат у разі настання соціальних ризиків (хвороби, тимчасової втрати працездатності, нещасного випадку, безробіття, старості або інвалідності) та забезпечують страхову природу відповідних виплат, створюючи фінансові резерви для підтримки застрахованих осіб, що підвищує стійкість системи соціального захисту та зменшує бюджетне навантаження.

Помітну роль у фінансуванні соціальної сфери відіграють страхові внески роботодавців, які забезпечують фінансування корпоративних програм соціального захисту, добровільного медичного страхування, підтримки працівників у разі настання ризиків на виробництві. У багатьох випадках саме роботодавці ініціюють додаткові соціальні програми в межах корпоративної соціальної відповідальності, що доповнює можливості держави та створює розширену систему соціальної підтримки.

Додатковим джерелом соціального захисту є фінансові ресурси домогосподарств, які беруть участь у добровільних програмах страхування, співфінансуванні соціальних послуг та окремих видів допомоги. Ця складова є не обов'язковою, однак доповнює загальну систему та створює можливість для громадян самостійно підвищувати рівень соціального захисту.

У сучасних умовах особливе місце належить міжнародній фінансовій допомозі, яка значно посилилася з початком повномасштабної війни. Кошти міжнародних донорів, фінансових організацій, гуманітарних інституцій та держав-партнерів спрямовуються на підтримку внутрішньо переміщених осіб, розвиток соціальних сервісів, відновлення інфраструктури,

цифровізацію соціальної сфери, а також на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду та реалізацію окремих соціальних програм. Міжнародна підтримка не лише компенсує дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів, а й сприяє модернізації соціальної системи відповідно до європейських стандартів.

Окрему нішу у фінансовому забезпеченні соціального захисту займають благодійні організації, громадські об'єднання та волонтерські ініціативи, які виконують функцію швидкого реагування на соціальні потреби населення у кризових ситуаціях. Вони забезпечують гуманітарну, матеріальну та психологічну підтримку, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

Таким чином, механізм фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні характеризується взаємодоповненням різних секторів – державного, страхового, муніципального, приватного та міжнародного. Така модель дозволяє державі забезпечувати стабільність соціальних гарантій та формувати комплексний механізм реагування на соціальні ризики.

Домінантним джерелом фінансування механізму соціального захисту населення є видатки бюджетів, формування яких залежить від існуючої бюджетної політики, а їхня динаміка зумовлена як об'єктивними економічними й демографічними змінами, так і різким розширенням соціальних ризиків у період 2022-2024 рр. (військова агресія, вимушена міграція, зубожіння населення). Посилення ролі держави як головного фінансового донора соціальної сфери свідчить про зростаючу фіскальну відповідальність та підвищення навантаження на державний бюджет, що потребує розроблення заходів щодо оптимізації використання соціальних видатків.

Отож, проаналізуємо динаміку соціальних видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією впродовж 2020-2024 рр. та визначимо їхню частку в загальній величині видатків (табл. 1, табл. 2).

**Таблиця 1. Динаміка соціальних видатків Зведеного бюджету
України за 2020-2024 рр., млн грн [1-2]**

Бюджетні видатки	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темпи росту, 2024/2020
Видатки зведеного бюджету, в т.ч:	1595289,7	1844377,7	3043499,1	4440940,2	4944026,1	+209,9
Соціальні видатки, в т.ч. на:	838719,2	984124,5	1036016,7	1149058,0	1220724,3	+45,5
житлово- комунальне господарство	32214,5	568994,5	41160,1	70397,8	66178,9	+105,4
духовний та фізичний розвиток	31710,9	43358,4	33636,0	38471,1	45533,3	+43,6
освіта	252283,1	1312914,6	290758,5	308638,9	348431,4	+38,1
охорона здоров'я	175791,2	203610,4	215275,9	217419,5	238652,7	+35,8
соціальний захист та соціальне забезпечення	346719,5	367346,6	455186,2	514130,7	521927,3	+50,5

Комплексний аналіз соціальних видатків зведеного бюджету України як у номінальному вираженні (млн грн), так і їх питомої ваги у структурі загальних видатків за 2020-2024 рр. демонструє подвійний ефект трансформації бюджетної політики в умовах війни. З одного боку, у номінальному вимірі обсяги фінансування соціальної сфери суттєво зростають: соціальні видатки збільшилися з 838,7 млрд грн у 2020 р. до понад 1,22 млрд грн у 2024 р. (+45,5%). Аналогічна динаміка простежується для окремих статей: видатки на охорону здоров'я зросли на 50,5%, на освіту – на 38,1%, на ЖКГ – на понад 105%. Це свідчить про те, що держава намагається підтримувати соціальні напрями, враховуючи масштабні гуманітарні виклики, витрати на лікування поранених, реабілітацію військових, підтримку ВПО та уразливих категорій населення.

Таблиця 2. Частка та структура соціальних видатків Зведеного бюджету України за 2020-2024 рр. в загальній величині видатків, % [1-2]

Бюджетні видатки	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Видатки зведеного бюджету, в т.ч:	100	100	100	100	100
Соціальні видатки, в т.ч. на:	52,27	53,36	34,04	25,87	24,70
житлово-комунальне господарство	2,02	3,08	1,35	1,58	1,34
духовний та фізичний розвиток	1,99	2,35	1,11	0,87	0,92
освіта	15,81	16,97	9,55	6,94	7,05
охорона здоров'я	11,02	11,04	7,07	4,90	4,83
соціальний захист та соціальне забезпечення	21,73	19,92	14,96	11,58	10,56

З іншого боку, частка соціальних видатків у структурі бюджету демонструє протилежну тенденцію – суттєве зменшення питомої ваги соціальних витрат. Якщо у 2020 році соціальні видатки становили 52,27% у структурі видатків загального бюджету, то у 2024 р. – лише 24,70%. Найбільше знизилася питома вага видатків за такими сферами, як освіта (з 15,81% до 7,05%), охорона здоров'я (з 11,02% до 4,83%), соціальний захист (з 21,73% до 10,56%), що свідчить про зміщення пріоритетів бюджетної політики у бік військово-оборонних видатків, фінансування критичної інфраструктури та державної безпеки.

Структура соціальних видатків зведеного бюджету України демонструє відносну стабільність ключових напрямів фінансування разом із поступовим, хоча й нерівномірним перерозподілом ресурсів між ними. Найбільшу питому вагу протягом усього аналізованого періоду займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, які в середньому становлять 41-45% усіх соціальних видатків, що підтверджує пріоритетність підтримки найбільш уразливих категорій населення як базового завдання державної соціальної політики. Водночас спостерігається така динаміка: у 2021 році частка цих видатків знизилася до 37,3%, однак у 2022-2023 рр. знову зросла до 43,9-

44,7%, що безпосередньо пов'язано з підвищеними соціальними виплатами в умовах війни та масштабними компенсаційними програмами.

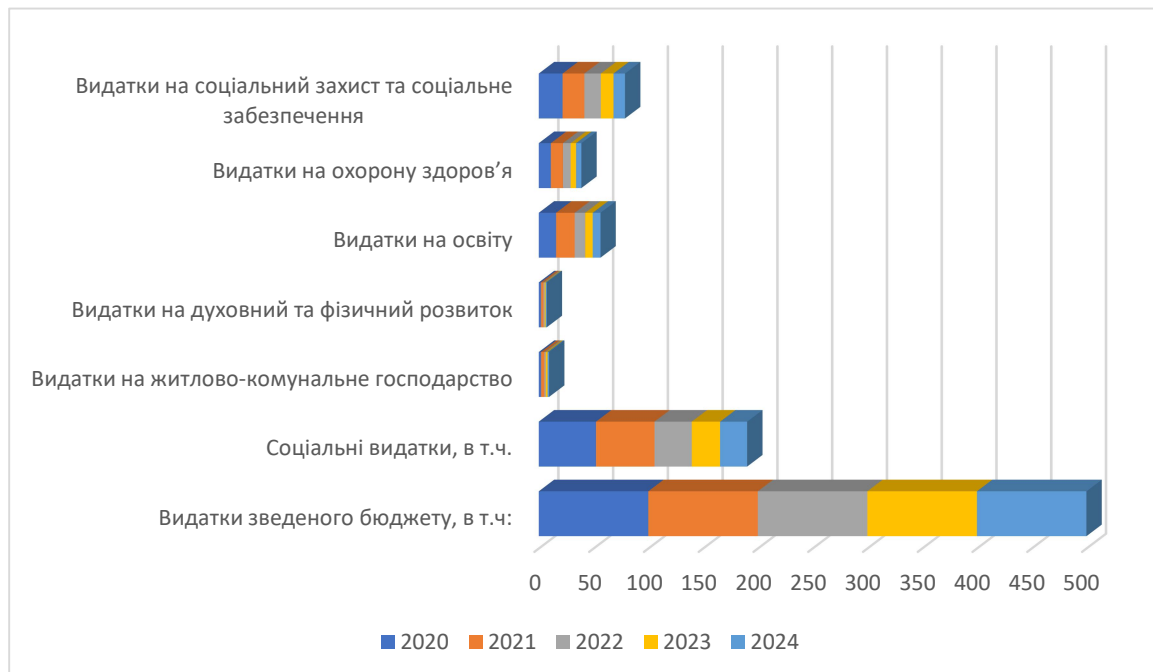

Рис. 2. Структура соціальних видатків Зведеного бюджету України (за функціональною класифікацією) у 2020-2024 рр. [1-2]

Частка видатків на освіту дещо скорочується у 2022-2023 рр. (до 28,1-26,9%), але у 2024 році відновлюється до 28,5%, що свідчить про повернення держави до стратегії інвестування в людський капітал попри воєнний стан. Натомість видатки на охорону здоров'я, після пікового значення у 2022 р. (20,8%), знижуються до 18,9% у 2023 р., що може бути наслідком перерозподілу коштів у бік термінових соціальних програм воєнного періоду, але у 2024 р. частка знову збільшується до 19,5%. Найменшу частку традиційно становлять видатки на духовний та фізичний розвиток, а також житлово-комунальне господарство.

Таким чином, наведені дані вказують на те, що при зростанні загального ресурсу соціальних видатків у номінальному виразі їх відносне значення у бюджеті скорочується. Це означає, що соціальна сфера не втрачає фінансування в абсолютному вимірі, але поступається місцем у структурі державних пріоритетів, що закономірно в умовах повномасштабних військових дій.

Водночас зниження питомої ваги видатків на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист формує ризик накопичення соціальної напруги, загострення нерівності доступу до послуг, зниження якості людського капіталу, що вимагає у післявоєнний період повернення до моделі соціально орієнтованого бюджетування та стратегічного відновлення інвестицій у людський розвиток.

Задля визначення основних тенденцій забезпечення соціального захисту проаналізуємо динаміку видатків на соціальний захист за 2020-2024 рр. Зауважимо, що за функціональною ознакою соціальні видатки за функціональною класифікацією відображають структуру бюджетних ресурсів, які держава спрямовує на забезпечення соціального добробуту населення та розвиток соціальної інфраструктури. Така класифікація дозволяє систематизувати витрати відповідно до основних напрямів соціальної політики та забезпечує можливість оцінити пріоритети держави в соціальній сфері. В Україні соціальні видатки формуються за кількома ключовими функціональними напрямками, кожен із яких відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та гарантій для населення.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, які охоплюють всі види соціальних виплат і державних гарантій, займають найбільшу частку в загальній величині видатків зведеного бюджету і Державного бюджету України. До цього блоку належать пенсійні виплати, допомога малозабезпеченим сім'ям, виплати особам з інвалідністю, підтримка внутрішньо переміщених осіб, адресні субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, допомога при народженні дитини та різні форми соціальних компенсацій. Ці видатки спрямовані на подолання соціальних ризиків, зменшення бідності та забезпечення мінімальних стандартів життя, і традиційно займають найбільшу частку у соціальній складовій бюджету.

Аналіз динаміки видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2020-2024 рр. свідчить про стале зростання обсягів фінансових ресурсів, спрямованих державою на підтримку населення (табл. 3).

Таблиця 3. Величина видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у зведеному бюджеті України, Державному бюджеті України та місцевих бюджетах у 2020-2024 рр.*

Рік	Видатки (млн грн)		
	зведеного бюджету України	державного бюджету України	місцевих бюджетів
2020	346719,5	322720,3	23999,2
2021	367346,6	339278,9	28067,8
2022	455186,2	425987,0	29199,2
2023	514130,7	469251,2	44879,5
2024	521927,7	464734,4	57193,3

*Побудовано авторами за даними [3; 4].

Загальна сума видатків зведеного бюджету за п'ять років збільшилася з 3467,2 млрд грн у 2020 р. до 5219,3 млрд грн у 2024 р., що демонструє суттєве розширення бюджетних зобов'язань держави в соціальній сфері. Така динаміка зумовлена як інфляційними процесами, так і різким зростанням потреб населення в умовах повномасштабної війни, яка спричинила масштабні соціальні ризики, погіршення матеріального становища домогосподарств та збільшення кількості категорій, які потребують державної підтримки.

Дані табл. 2.2 свідчать про стійку тенденцію зростання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у всіх рівнях бюджетної системи України протягом 2020-2024 рр. Загальний обсяг видатків зведеного бюджету збільшився з 346,7 млрд грн у 2020 р. до 521,9 млрд грн у 2024 р., тобто на 175,2 млрд грн, або приблизно на 50,5 %. Таке динамічне зростання підкреслює посилення ролі соціальних видатків у структурі публічних фінансів, особливо в умовах воєнного стану, різкого зростання потреб населення та необхідності підтримки соціально вразливих груп.

Ключову частку соціальних видатків традиційно забезпечує державний бюджет, на який протягом усіх років припадає понад 85 % загального обсягу фінансування. У 2024 р. видатки державного бюджету на соціальний захист становили 464,7 млрд грн, що на понад 140 млрд грн більше, ніж у 2020 р. Така динаміка пов'язана з розширенням державних соціальних програм, збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб, підвищенням обсягу

пенсійних трансфертів та зростанням потреб на підтримку військовослужбовців і їхніх сімей.

Водночас частка місцевих бюджетів у фінансуванні соціального захисту залишається порівняно невисокою, хоча має помірну тенденцію до зростання. У 2020 р. їх обсяг становив 23,99 млрд грн, а у 2024 р. – 57,19 млрд грн, що свідчить про понад двократне збільшення. Це пов’язано з процесами децентралізації, переданням частини соціальних функцій громадам та необхідністю фінансування місцевих програм підтримки населення в умовах війни.

Дані рис. 3 підтверджують динаміку зниження частки видатків державного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2020-2024 рр. в загальній величині видатків, враховуючи економічні, воєнні та демографічні виклики. Простежується суттєве зростання видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення протягом 2020-2024 рр., що є прямим відображенням посилення соціальних ризиків та збільшення навантаження на бюджет у період воєнного стану.

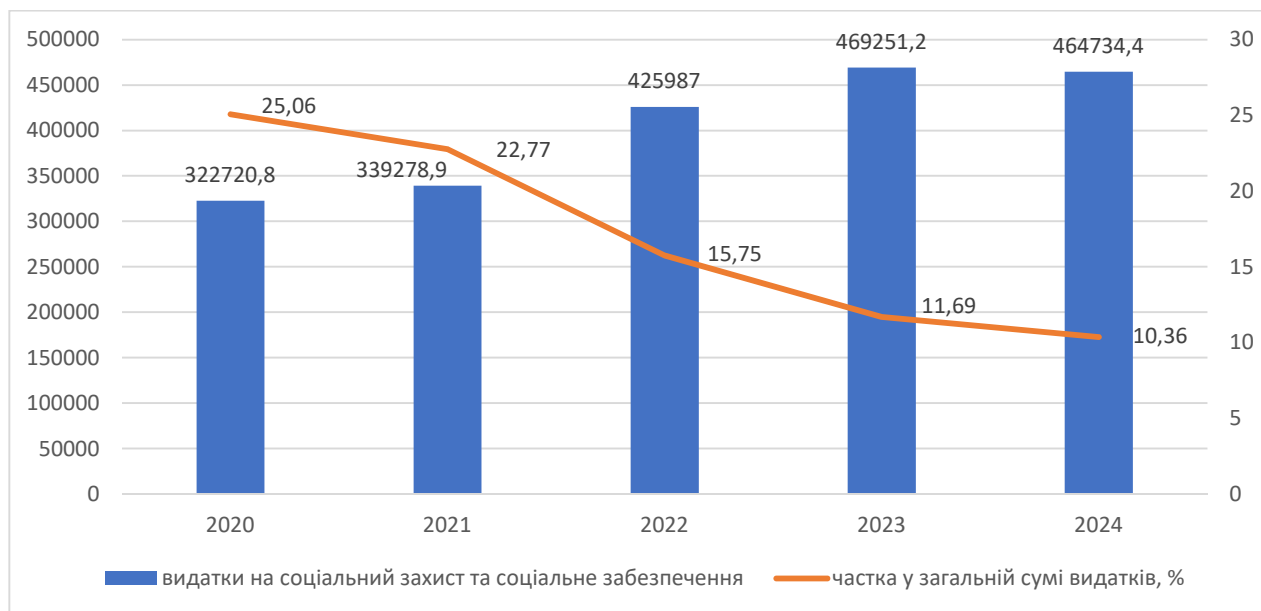

Рис. 3. Динаміка видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення та їх частка у загальній величині видатків за 2020-2024 рр., млн грн [3; 4]

Обсяг фінансування зріс з 322,7 млрд грн у 2020 р. до 464,7 млрд грн у 2024 р., тобто на понад 142 млрд грн, або приблизно на 44 %. Найбільш інтенсивне збільшення видатків спостерігалось у 2022 р. та 2023 р., що зумовлено зростанням потреб у соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю та інших уразливих категорій населення.

Водночас, незважаючи на абсолютне збільшення видатків, їх частка у загальній структурі видатків державного бюджету демонструє стійку тенденцію до зниження: з 25,06 % у 2020 р. до 10,36 % у 2024 р. Це свідчить про те, що темпи зростання загальних видатків бюджету випереджають темпи збільшення видатків на соціальний захист. Така динаміка відображає перерозподіл пріоритетів бюджетної політики в умовах повномасштабної війни, коли основними напрямками фінансування стали оборонний сектор, безпекові функції держави та підтримання критичної інфраструктури.

Практично аналогічна ситуація характерна для структури видатків зведеного бюджету України за 2020-2024 рр. – 21,73 % та 10,56 % відповідно (рис. 4) [3; 4].

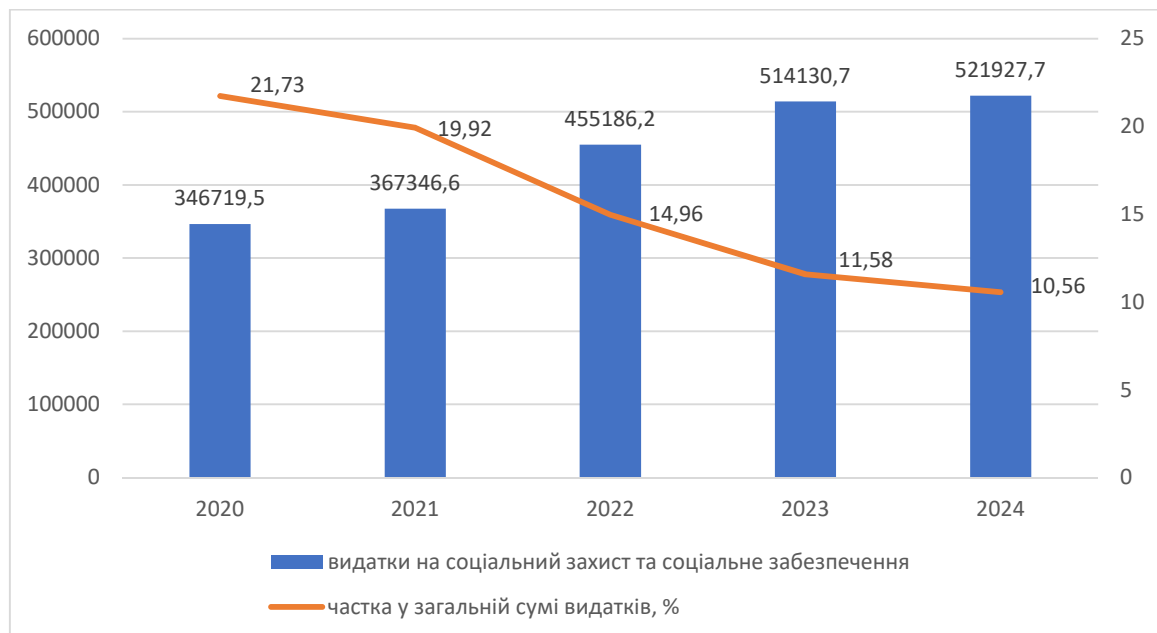

Рис. 4. Динаміка видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2020-2024 рр. та їх частка в загальній величині видатків, млн грн [3; 4]

Рис. 2.7 демонструє виразну тенденцію до зростання видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення упродовж 2020-2024 рр. Загальний обсяг фінансування зріс із 346,7 млрд грн у 2020 р. до 521,9 млрд грн у 2024 р., тобто майже на 175 млрд грн, що відповідає зростанню приблизно на 50 %. Це збільшення є закономірним наслідком як поглиблення структурних соціальних ризиків, так і різкого розширення потреб українського населення у період повномасштабної війни, внутрішньої міграції та економічної турбулентності.

Разом із тим, попри зростання абсолютних обсягів видатків, їх частка у загальній сумі видатків зведеного бюджету має стійку тенденцію до зниження: з 21,73 % у 2020 р. до 10,56 % у 2024 р. Це означає, що збільшення бюджетних ресурсів відбувалося швидшими темпами, ніж зростання видатків на соціальний захист. Зниження питомої ваги соціальних видатків є результатом зміни пріоритетів бюджетної політики на користь оборонного сектору, безпеки, відновлення критичної інфраструктури та фінансування інших першочергових витрат, необхідних для функціонування держави в умовах воєнного стану.

Однією з основних проблем функціонування механізму соціального захисту є високий рівень бідності, особливо серед окремих категорій населення (пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб, багатодітних сімей, одиноких матерів та осіб з інвалідністю). Наявні соціальні стандарти – прожитковий мінімум, мінімальна зарплата та мінімальна пенсія є значно нижчими від реальних витрат домогосподарств навіть на задоволення базових потреб. Законодавчо встановлений прожитковий мінімум не відповідає фактичному прожитковому кошику, який є вищим у кілька разів. Це призводить до системної недооцінки соціальних гарантій та обмежує можливості держави підвищувати обсяги соціальних виплат.

Суттєвою проблемою є обмеженість фінансових ресурсів, що спрямовуються на соціальний захист. У період воєнного стану пріоритет державних видатків був зміщений у бік оборонних потреб, що спричинило

перерозподіл бюджетних потоків та обмеження можливостей підвищувати соціальні виплати. Значна частина соціальних програм фінансується за залишковим принципом, а розширення кола отримувачів соціальної допомоги (зокрема, внутрішньо переміщених осіб) створює додатковий тиск на бюджет. У результаті зростає залежність соціальної системи від міжнародної підтримки, що знижує її автономність і стійкість.

Важливою проблемною тенденцією є недостатня адресність соціальних виплат. Частина програм не містить чітких критеріїв потреби, що призводить до охоплення допомогою як осіб, які справді її потребують, так і тих, чий рівень матеріального забезпечення дозволяє обходитися без підтримки. Одночасно значна кількість малозабезпечених сімей не потрапляє до системи соціального захисту через складність процедур, відсутність актуальної інформації або недостатню цифрову компетентність. Нерівномірність доступу до виплат посилюється регіональними відмінностями, особливо у прифронтових областях, де частина соціальної інфраструктури була знищена або втрачена.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, аналіз динаміки видатків Державного та Зведеного бюджетів України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2020-2024 рр. засвідчує подвійний характер бюджетної поведінки держави: з одного боку, відбувається стаке зростання номінальних обсягів фінансування соціальної сфери, з іншого – питома вага соціальних видатків у структурі бюджету скорочується, що відображає зміну пріоритетів фінансової політики та перерозподіл бюджетних ресурсів на користь оборонних і безпекових функцій держави. Такі протилежні тенденції свідчать про обмежені можливості бюджетної системи, що зумовлює необхідність оптимізації механізмів соціального захисту, підвищення їх адресності та ефективності.

Література

1. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
2. Основні соціально-економічні показники. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.
3. Видатки держбюджету України за період 2020-2025 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>.
4. Видатки зведеного бюджету України за період 2020-2025 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>.
5. Хорошев М. І. Ефективність системи соціального захисту в Україні в умовах війни. Бізнес Інформ. 2024. № 10. С. 268-277.
6. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2022. № 1(4). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.
7. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6, 33(72). С. 80-84.
8. Мікуляк К. А., Красноноженко В. О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Modern Economics. 2023. № 42. С. 85-90.
9. Бурик З. Сучасні виклики реалізації соціальної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення та в контексті сталого розвитку. Аспекти публічного управління. Том 13. 2025. № 2. С. 33-43.
10. Нагайчук Н. Г. Особливості функціонування соціального страхування в умовах війни. Актуальні питання економічних наук. (11). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15579066>.

References

1. Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine(2026), available at: <https://www.msp.gov.ua> (Accessed 15 Jan 2026).
2. Minfin (2026), “Main socio-economic indicators”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation> (Accessed 25 Jan 2026) /.
3. Minfin (2026), “State budget expenditures of Ukraine for the period 2020-2025”, available at:

<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/> (Accessed 25 Jan 2026).

4. Minfin (2026), “Consolidated budget expenditures of Ukraine for the period 2020-2025”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (Accessed 25 Jan 2026).

5. Khoroshev, M.I. (2024), “The effectiveness of the social protection system in Ukraine in wartime”, *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 268-277.

6. Bezpalenko, O.V. (2022), “Vectors of social policy for Ukraine in the face of wartime challenges”, *Problemy suchasnykh transformatsij. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 1(4). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>.

7. Hren', T.Ya. (2022), “Features of implementing the policy of social protection of territories in wartime”, *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, vol. 6, 33(72), pp. 80-84.

8. Mikuliak, K.A. and Krasnonozhenko, V.O. (2023), “The impact of war on the implementation of social protection of citizens of Ukraine”, *Modern Economics*, vol. 42, pp. 85-90.

9. Buryk, Z. (2025), “Modern challenges of implementing social policy in wartime and post-war recovery and in the context of sustainable development”, *Aspekty publichnoho upravlinnia*, vol. 13, no. 2, pp. 33-43.

10. Nahajchuk, N.H. (2025), “Features of the functioning of social insurance in wartime”, *Aktual'ni pytannia ekonomichnykh nauk*, vol. (11). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15579066>.

Отримано редакцією журналу / Received: 03.02.26

Прорецензовано / Revised: 09.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26